

Торайғыров университетінің
ҒЫЛЫМИ ЖУРНАЛЫ
НАУЧНЫЙ ЖУРНАЛ
Торайғыров университета

ТОРАЙҒЫРОВ УНИВЕРСИТЕТІНІҢ ХАБАРШЫСЫ

Экономикалық сериясы
1997 жылдан бастап шығады

ВЕСТНИК ТОРАЙҒЫРОВ УНИВЕРСИТЕТА

Экономическая серия
Издается с 1997 года

ISSN 2710-3552

№ 3 (2026)

Павлодар

Экономическая серия
выходит 4 раза в год

о постановке на переучет периодического печатного издания,
информационного агентства и сетевого издания
№ KZ93VPY00029686

публикация материалов в области экономики, управления,
финансов, бухгалтерского учета и аудита

<https://doi.org/10.48081/BTOUEcon3.2026/ISSN2710-3552>

Гребнев Л. С., д.э.н., профессор
Шеримова Н. М., доктор PhD

Шмарловская Г. А., д.э.н., профессор (Беларусь);
 Кунязов Е. К., доктор PhD, доцент;
 Алмаз Толымбек, доктор PhD, профессор (США);
 Мукина Г. С., доктор PhD, ассоц. профессор, доцент;
 Дугалова Г. Н. д.э.н., профессор
 Алтайбаева Ж. К., к.э.н.
 Мусина А. Ж., к.э.н., ассоц. профессор, доцент;
 Титков А. А., к.э.н., доцент;
 Искакова З. С. технический редактор.

© Торайгыров университет

<https://doi.org/10.48081/BTOUEcon3.2026/419-437>

***К. К. Хасенова**

Л. Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті,
Қазақстан Республикасы, Астана қ.

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4787-2028>

*e-mail: kenzhegulkhassenova@gmail.com

ӘЛЕУМЕТТІК КӘСІПКЕРЛІК ЖОБАЛАР ТҰРАҚТЫ ДАМУ МЕН ESG-ТРАНСФОРМАЦИЯНЫҢ ИННОВАЦИЯЛЫҚ ҚҰРАЛЫ РЕТІНДЕ

Соңғы жылдары тұрақты даму және әлеуметтік жауапкершілік мәселелері бизнес пен жалпы қоғам үшін өзекті болды. Тұрақтылыққа қол жеткізудің негізгі құралдарының бірі—ESG трансформациясы.

Бұл мақалада әлеуметтік кәсіпкерліктің Қазақстандағы тұрақты дамуды және ESG-трансформациялануды қамтамасыз етудің негізгі құралы ретіндегі рөлі қарастырылады. Автор әлеуметтік кәсіпкерлердің экономикалық, әлеуметтік, басқарушылық және экологиялық аспектілерге әсерін талдайды және олардың тұрақты даму мақсаттарына қосқан үлестерін зерттейді. Мақалада Қазақстандағы табысты әлеуметтік кәсіпкерлік жобалардың мысалдары және осы саланы дамыту бойынша ұсыныстар берілген.

Мақала тақырыбының зерттелінуінің негізгі мақсаты әлеуметтік кәсіпкерліктің шексіз мүмкіндіктерін саралау және өмір сүру сапасын арттыру үшін Қазақстанда әлеуметтік кәсіпкерлікті дамыту және ESG-трансформациялану жағдайында тәжірибеде жүзеге асырылу мүмкіндіктері бар ұсынымдар әзірлеу. Зерттеу нәтижелерінің практикалық маңыздылығы әртүрлі салаларға әсерін тигізуі мүмкін екендігімен сипатталады, атап айтқанда: бизнес және инвестициялау, мемлекеттік саясат және реттеу, білім беру және қоғам, әлеуметтік өзгерістер. Тақырыпты зерттеу кезінде жалпы ғылыми, теориялық талдау: әлеуметтік кәсіпкерліктің теориялық негіздерін, басқа елдердегі әлеуметтік кәсіпкерлікті дамыту тәжірибесін зерттеу және эмпирикалық зерттеу: қоғамның, әлеуметтік кәсіпкерлердің, әлеуметтік кәсіпкерлік

саласындағы сарапшылардың, мемлекеттік органдар мен бизнес өкілдерінің сауалнамалары қолданылды.

Кілтті сөздер: әлеуметтік кәсіпкерлік, тұрақты даму, әлеуметтік инновациялар, инклюзивті өсу, әлеуметтік жобалар, фандрайзинг.

Кіріспе

Қазақстандағы әлеуметтік кәсіпкерлік ESG (экологиялық, әлеуметтік және басқару факторлары) қағидаттары шеңберінде экономиканың орнықты дамуы мен трансформациясына қол жеткізу үшін қуатты құрал болып табылады. Жаһандық сын-қатерлер мен ішкі экономикалық өзгерістер жағдайында әлеуметтік кәсіпкерлер әлеуметтік мәселелерді шешуге және өмір сүру сапасын жақсартуға бағытталған инновациялық шешімдерді құруда шешуші рөл атқарады. Бұл мақала әлеуметтік кәсіпкерліктің ESG-қағидаттарын бизнес-практикаға интеграциялауға және Қазақстанда тұрақты экономиканы қалыптастыруға қалай ықпал ететінін зерттейді.

Зерттеудің басты идеясы – инклюзивті қоғамның қалыптасуына үлес қосу болса, басты мақсаты – инклюзивті қоғамның қалыптасуындағы әлеуметтік кәсіпкерліктің шексіз мүмкіндіктерін саралау және өмір сүру сапасын арттыру үшін Қазақстанда әлеуметтік кәсіпкерлікті дамыту бойынша, тәжірибеде жүзеге асырылу мүмкіндіктері бар ұсынымдар әзірлеу.

Әлеуметтік кәсіпкерлікті дамыту мәселелеріне Николлс А. [1], Волден Г. Х., Андерсен Б. [2], Хосе Мануэль Диас-Сарачага, Антонио Ариса-Монтес [3], Хюманн М., Сильвиус Г. [4], Ногалес Р. [5] сияқты авторлар еңбектерінде көп көңіл бөлінген және оларда әлеуметтік кәсіпкерлікті дамытудың теориялық ережелерін зерттеумен қатар әлемдік тәжірибе ұсына отырып, қазіргі заманғы кәсіпкерлік мәселелері, әлеуметтік кәсіпорындарды мемлекеттік қолдау мен қаржыландыруға баға берілді.

Мысалы, авторлар Николлс А., Хюманн М., Сильвиус Г. әлеуметтік кәсіпкерлікті дамытудың әлемдік тәжірибесін оның даму әлеуеті тұрғысынан қарастырды. Д. Борнштейн өз жазбаларында әлеуметтік кәсіпкердің жетістігі мен оның әлеуметтік мәселелерді шешуге қосқан үлесін түсіндіретін стратегияларды, ұйымдастырушылық қабілеттерді және жеке қасиеттерді талдайды. Сондай-ақ, В. Л. Вайнер, Е. Н. Мельник сияқты авторлар, өздерінің бірқатар еңбектерінде, жұмыс орындарын құруға, халықтың қорғалмаған топтарына әлеуметтік қызметтер көрсетуге, пайда табуға ұмтылып, аймақтық қоғамдастықтың дамуына үлес қосуға бағытталған әлеуметтік кәсіпорындардың анықтамасын береді. Е. Н. Мельник әртүрлі елдердегі әлеуметтік кәсіпкерлік ұйымдарының тәжірибесін қарастырады, әлеуметтік

кәсіпкерлікке ұйымның әлеуметтік мақсаты кәсіпкерлік жаңашылдықпен және тұрақты өзін-өзі қамтамасыз етуге қол жеткізумен байланысты әлеуметтік-экономикалық қызметтің жаңа тәсілі ретінде анықтама береді [6, 67-6.].

Қазақстандық ғалымдар тарапынан әлеуметтік кәсіпкерлік мәселелеріне соңғы бірнеше жылда ғана қызығушылық таныта бастады. Біздің отандастарымыздың осы тақырыпта жазған ең құнды еңбектерінің ішінде М. П. Аяганова, Е. М. Ауқенов, С. В. Беспалый, Л. М. Давиденко, Д. С. Бекниязова, Л. И. Кашук [7], Э. Аскеров, С. Окутаева [8], К. Хасенова [9] және т.б. авторлардың зерттеулерін атап өтуге болады.

Материалдар мен әдістері

Мақала шеңберіндегі зерттеулерде респонденттердің әртүрлі топтарынан сұхбаттар алына отырып, деректерді жинаудың эмпирикалық әдістері пайдаланылды. Олар келесідей негізгі кезеңдерді қамтиды: мақсаты, іріктеу, әдіснама және зерттеу этикасы. Зерттеу әдістерінің орынды қолданылуы әлеуметтік кәсіпкерліктің қабылдануы және оның Қазақстан Республикасындағы ESG жүйесін трансформациялаудағы рөлін анықтауға мүмкіндік берді. Сауалнама келесі топтар арасында жүргізілді: әлеуметтік кәсіпкерлікке мүдделі азаматтар, Қазақстанда әлеуметтік кәсіпкерлікпен белсенді айналысатын тұлғалар, әлеуметтік кәсіпкерлік және тұрақты даму саласындағы мамандар, кәсіпкерлік және әлеуметтік саясат мәселелерімен айналысатын мемлекеттік құрылымдардың өкілдері, әлеуметтік бастамаларға қатысатын жеке сектор өкілдері.

Сандық және сапалық деректерді алу үшін жабық және ашық сұрақтарды қамтитын сауалнамалар әзірленіп, онлайн платформалар негізінде жүргізілді. Мазмұнды талдау және статистикалық әдістер арқылы жиналған деректер талданды. Барлық респонденттер зерттеу мақсаттары туралы хабардар болды және қатысуға келісім берді. Қатысушылардың құпиялылығы мен анонимділігі қамтамасыз етілді.

Нәтижелер және талқылау

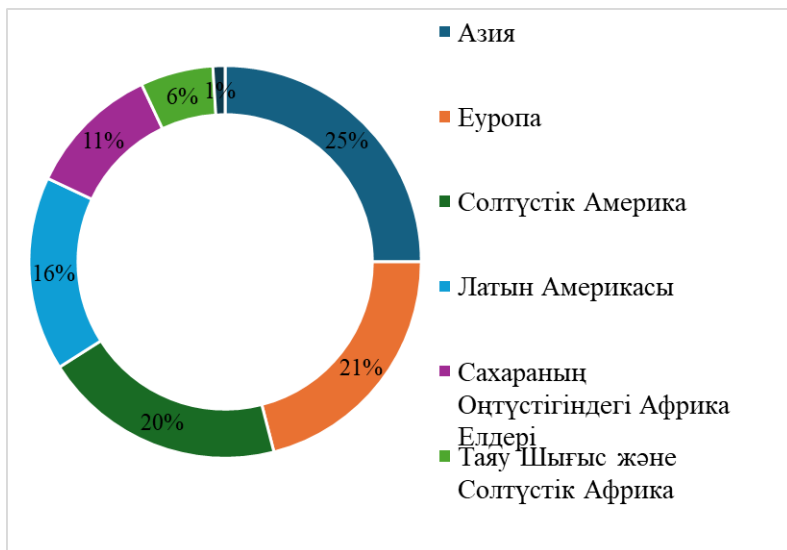
Әлеуметтік кәсіпкерлік инновациялық шешімдер арқылы әлеуметтік өзгерістер жасауға бағытталған. Ол бизнес пен әлеуметтік жауапкершілік элементтерін біріктіріп, оны ESG трансформациясының маңызды ойыншысына айналдырады. Авторлар Хосе Мануэль Диас-Сарачага мен Антонио Ариса-Монтестің (2022) айтуларынша, әлеуметтік кәсіпкерлер барлық мүдделі тараптардың мүдделерін ескеретін тұрақты бизнес үлгілерін құру арқылы әлеуметтік мәселелерге тиімді жауап бере алады [3, 242–250-66.].

Әлеуметтік кәсіпорындар экологиялық ESG мақсаттарына қол жеткізуге ықпал ететін жасыл технологиялар мен тәжірибелерді жиі қолданады. Мысалы, зерттеулер әлеуметтік кәсіпкерлер тұрақты энергия көздеріне

көшуде және көміртегі ізін азайтуда маңызды рөл атқара алатынын көрсетеді [7, 124-6]. Сондай-ақ, әлеуметтік кәсіпкерлік ESG стратегияларының маңызды бөлігі болып табылатын әлеуметтік әділеттілік пен инклюзияны жақсарту бойынша белсенді жұмыс істейді. Әлеуметтік кәсіпорындар көбінесе осал топтарға ресурстар мен мүмкіндіктерге қол жеткізуді қамтамасыз етуге бағытталған және олар көбінесе инвесторлар мен тұтынушылардың сенімін арттыратын инновациялық басқару тәсілдерін енгізеді.

Тұрақты даму мақсаттарын іске асыру және оған қол жеткізу процесі барысына БҰҰ өкілдері тарапынан да, Қазақстан Республикасы Үкіметі тарапынан да тұрақты мониторинг жүргізілуде. Бүгінгі таңда тұрақты даму мақсаттарына қол жеткізу бойынша Қазақстанның мониторинг жүйесі 280 индикаторды қамтиды, оның ішінде 205 жаһандық және 75 ұлттық индикатордан тұрады [10].

Біріккен Ұлттар Ұйымының барлық мемлекеттік және жеке субъектілерді 2030 жылға дейінгі күн тәртібіне тарту үшін жасаған күш-жігеріне қарамастан, дәстүрлі кәсіпорындардың үлесі осы уақытқа дейін жеткіліксіз болды. Осылайша, әлеуметтік кәсіпорындар кәсіпкерлік мүмкіндіктер арқылы әлеуметтік қажеттіліктерді қанағаттандырудың тиімді баламасына айналды. Дегенмен, әлеуметтік кәсіпкерліктің тұрақты даму мақсаттарына (ТДМ) қол жеткізуге әсерін бағалаудың нақты құралдарының болмауы қиындық тудырған болатын. Кейіннен сарапшылардың екі тобы сауалнаманы 100 қатысушыға таратқаннан кейін салмақ коэффициенттері «ең жақсы-ең нашар» әдісімен алынған үш деңгейлі жүйенің негізгі компоненттері ретінде әлеуметтік кәсіпорындарға қолданылатын ТДМ көрсеткіштерін анықтау үшін үш сатылы Дельфий процесін жүргізді. Жаңа құрал сауалнамаға қатысқан сарапшылар таңдаған 28 көрсеткіштің жиынтығын қамтиды, олар 12 ТДМ-ын білдірді, мұнда әлеуметтік аспектінің салмағы (65,3 %) басқа тұрақтылық өлшемдерінің меншікті салмағынан басым болды. Көрсеткіштер мәндерінің өлшенген сомасы кәсіпорын қызметінің ТДМ-ға әсерін бағалауға мүмкіндік берді. Бұдан біз әлеуметтік кәсіпкерліктің тұрақты даму мақсаттарын қамтамасыз етуде маңызды рөл атқаратынын көруімізге болады. Бұған дәлел ретінде әлеуметтік кәсіпкерлік саласында жұмыс істейтін тұлғалар мен ұйымдарды қолдау және қаржыландыру үшін құрылған швейцариялық халықаралық коммерциялық емес Шваба әлеуметтік кәсіпкерлік қорының (ағылш. Schwab Foundation for Social Entrepreneurship) 2024 жылғы жариялаған есебінен әлеуметтік кәсіпкерліктің тұрақты даму мақсаттарына қаншалықты әсер еткені көрсетілген. Қор 2001 жылдан бері жұмыс жасап келеді және әлемнің 190 елінен 477 әлеуметтік кәсіпкердің басын қосқан.

Ескерту – [11] мәліметтер негізінде автормен құрастырылған.

1-сурет – Шваба әлеуметтік кәсіпкерлік қор құрамындағы елдердің географиялық орналасуы

Кесте 1 – Қазақстандағы әлеуметтік кәсіпкерлікті қолдау шаралары

Салықты ынталандыру	Әлеуметтік кәсіпкерлік мәдениетін ілгерілету
<i>Мүгедектігі бар қызметкерлер санының үлесі 51 % құрайтын ұйымдар үшін:</i> – КТС-тен 100 % босату; – әлеуметтік салықтан босату; – жер салығы ставкасының коэффициенті 0; – мүлік салығының мөлшерлемесіне 0,1 коэффициент	<i>«Қазақстанның үздік әлеуметтік жобалары» Республикалық көрмесі:</i> Байқауға 1000 мыңнан астам жоба қатысып, 200-ге жуық жоба жеңімпаз атанды. <i>Бизнестің әлеуметтік жауапкершілігі жөніндегі «Парыз» республикалық конкурсы:</i> Байқауға 5000 мыңнан астам жоба қатысып, 309-ға жуық жеңімпаз атанды

– мүлікті (коммерциялық емес және әлеуметтік ұйымдарға) өтеусіз беру немесе қайырымдылық көмек көрсету кезінде құнына салық салынатын табыс мөлшері 4 %-ға дейін төмендетіледі; – мүгедектігі бар адамдарға төленген жалақының 2 еселенген мөлшеріне және мүгедектерге төленетін жалақыдан және басқа да төлемдерден әлеуметтік салық сомасынан 50 %-ға салық жүктемесі төмендетілді; – мүгедектігі бар адамдар жеке табыс салығын төлеуден босатылады (күнтізбелік жыл шеңберінде 882 еселенген АЕК шегінде).	<i>«Қазақстанның үкіметтік емес ұйымдары арасында әлеуметтік кәсіпкерлікті ынталандыру» жобасы Тізілім жасалып, әлеуметтік кәсіпкерлердің картасы әзірленді – 152 Әлеуметтік кәсіпкер</i>
ҚР «Мемлекеттік сатып алу туралы» Заңы бойынша тауарлардың, жұмыстардың, көрсетілетін қызметтердің жекелеген түрлері мүгедектігі бар адамдар жұмыс істейтін ұйымдардан ғана сатып алынады	Әлеуметтік кәсіпкерлікті дамытуға қосқан үлесі үшін «Özgeris ustasy» республикалық марапаты «Samruk-Kazyna Trust» әлеуметтік жобаларды дамыту қоры
Ескерту – мәліметтер автормен жүйеленген	

Қазақстанда әлеуметтік кәсіпкерлікті дамытуды мемлекеттік қолдау шараларының толыққанды негізделуіне кешенді көзқарас қалыптастыру мақсатында осы саланың ілгерілеуіне ықпал ететін негізгі бағыттарға назар аударған жөн. Бұл бағыттар әлеуметтік мәселелерді шешуге және халықтың өмір сүру сапасын арттыруға ықпал ететін әлеуметтік кәсіпкерліктің орнықты дамуы үшін жағдайлар жасауға бағытталған.

Ескерту – сурет автормен құрастырылған.

2-сурет – ҚР әлеуметтік кәсіпкерлікті жетілдірудің бағыттары

Көрсетілген бағыттар шеңберіндегі, елдегі әлеуметтік кәсіпкерліктің тұрақты өсуіне ықпал ететін басым аспектілердің бірі ретінде «қорлар» құруды (фандрайзингті) дамытудың маңыздылығын атауға болады. Қордың негізгі мақсаты: әлеуметтік кәсіпкерлікті дамытуға және әлеуметтік мәселелерді шешуге ықпал ететін Қазақстан Республикасында әлеуметтік кәсіпкерлікті дамыту қорының тұрақты моделін құру.

Міндеттері:

- Әлеуметтік кәсіпорындарға қаржылық қолдау көрсету.
- Әлеуметтік кәсіпорындарға консультациялық және әдістемелік қолдау көрсету.

- Қоғамда әлеуметтік кәсіпкерлікті ілгерілету.

Негізгі бағыттары:

- 1 Қаржылық қолдау;
- 2 Консультациялық және әдістемелік қолдау;
- 3 Әлеуметтік кәсіпкерлікті ілгерілету;
- 4 Мониторинг жүргізу.

Қордың негізінде әлеуметтік кәсіпкерлікті дамытуға кедергі бірқатар мәселерерді ғана шешіп қоймай, қор арқылы әртүрлі бағыттағы қаржыландыру көзі бола алады. Мұндай қордың басты рөлі – әлеуметтік жобаларды қаржыландыру көзін барынша әртараптандыра отырып,

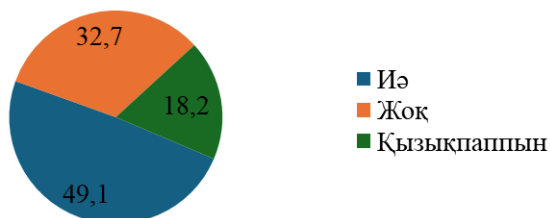
инклюзивті даму мақсаттарына бей-жай жандардың, қоғамның, мемлекеттің, кәсіпкерлердің, инвесторлардың мүдделерін біріктіру.

Сонымен қатар әлеуметтік кәсіпкерліктің дамуы қарым-қатынас пен ынтымақтастық жүйесін жетілдірудің жетістігі арқылы мемлекет, бизнес, инвесторлар мен қоғамның өзара іс-қимылының тиісті тетіктері мен институттарын құруға да байланысты.

Ақпараттандыруды жетілдіру бағыты әлеуметтік кәсіпкерлердің билік органдарымен, инвесторлармен, ҰЕҰ және қоғаммен өзара іс-қимылы үшін ақпараттық платформа құруды көздейді. Бизнес, билік, инвесторлар және қоғам арасындағы қарым-қатынасты оңтайландыру әлеуметтік-экономикалық мүдделер мен ресурстарды ескеретін өзара іс-қимыл стратегиясын әзірлеген жағдайда мүмкін болады және өзара іс-қимылдың тиісті тетіктері мен институттарын құру шартымен әлеуметтік кәсіпкерлік саласында пікір алмасуға және тәжірибе алмасуға жағдай жасайды. Бұл өз кезегінде әлеуметтік әріптестікті дамыту үшін негіз болады.

Фандрайзинг (fundraising) – әлеуметтік маңызы бар мақсаттарды іске асыру немесе коммерциялық емес ұйымдардың, қайырымдылық қорларының, әлеуметтік жобалардың, мемлекеттік бағдарламалардың және т.б. қызметін қолдау үшін басқа тұлғалардан (жеке тұлғалардан, компаниялардан, қорлардан, мемлекеттік органдардан) ресурстарды (қаржы, тауарлар, қызметтер, волонтерлік көмек, ақпарат) тарту процесі. Фандрайзингті дамыту және әлеуметтік кәсіпкерлік туралы қоғамның ой-пікірін білу негізінде бірқатар талдаулар мақсатында сауалнама жүргізілді. Сауалнамаға жасы 18 жастан жоғары 110 адам қатыстырылды.

«Әлеуметтік кәсіпкерлік туралы қаншалықты хабардарсыз?» деген сұраққа «Иә» деген жауап – 54, «Жоқ» – 36, «Қызықпаппын» – 20 дауыс жиналды.

Ескерту – сурет автормен құрастырылған.

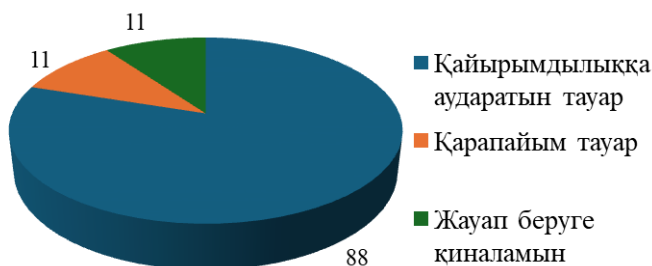
3-сурет – Әлеуметтік кәсіпкерлік ұғымы, %

Сауалнама нәтижелеріне сүйенсек, респонденттердің 32,7%-ы әлеуметтік кәсіпкерлік ұғымымен мүлдем таныс емес екенін, ал 18,2%-ы бұл салаға қызығушылық танытпайтынын көрсеткен. Бұл деректер әлеуметтік кәсіпкерлік жөніндегі ақпараттандырудың жеткіліксіздігін және қоғамда аталған феноменге қатысты түсініктің әлі де қалыптасу үстінде екенін аңғартады.

Келесі сұрақ: «Дүкен сөрелерінде қатар ұсынылған қарапайым тауар мен белгілі бір үлесі қайырымдылыққа бағытталатын тауардың қайсысын таңдар едіңіз?» – деген сауалға жауаптар төмендегідей бөлінді:

- «Қайырымдылыққа бағытталған тауарды таңдар едім» – 88 респондент;
- «Қарапайым тауарды таңдар едім» – 11 респондент;
- «Жауап беруге қиналамын» – 11 респондент.

Бұл нәтижелер тұтынушылардың басым бөлігінің әлеуметтік жауапкершілік қағидаттарын қолдауға бейімді екенін көрсетеді.

Ескерту – сурет автормен құрастырылған.

4-сурет – Қайырымдылыққа аударылатын және жәй тауар арасында таңдау, %

Зерттеу нәтижелері респонденттердің 88 %-ы белгілі бір үлесі қайырымдылыққа бағытталатын тауарларды таңдауға дайын екенін көрсетті. Бұл тұтынушылардың әлеуметтік бағытталған тауарлар мен бастамаларға қатысты оң көзқарасқа ие екенін және мұндай өнімдерді қолдауға бейімділігін айқындайды.

Үшінші сұрақ: «Дүкен сөрелерінен бір бөлігі әлеуметтік осал топтарды қолдауға жұмсалатын тауарларды қаншалықты жиі кездестіресіз?» – деген сауалға төмендегідей жауаптар алынған:

- «Жиі» – 7 респондент;
- «Сирек» – 61 респондент;
- «Мүлдем кездестірмеймін» – 37 респондент;

- «Жауап беруге киналамын» – 5 респондент.

Аталған деректер әлеуметтік мақсатқа бағытталған өнімдердің нарықта кеңінен ұсынылмағанын, нәтижесінде тұтынушылардың оларды сирек немесе мүлдем кездестірмейтінін көрсетеді.

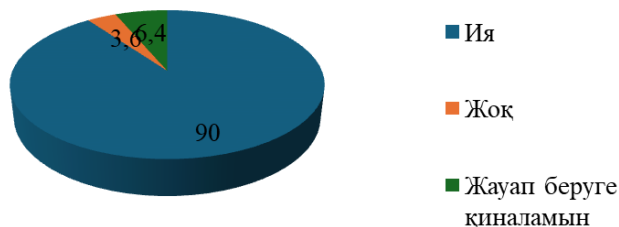

Ескерту – сурет автормен құрастырылған.

5-сурет – Әлеуметтік осал топтарға жұмсалатын тауарларды кездестіру жиілігі, %

Аталған тауарларды қаншалықты жиі кездестіретіні жөніндегі сұраққа респонденттердің 55,5 %-ы «сирек» деп жауап берген, ал 33,6 %-ы оларды «мүлдем кездестірмейтіндерін» көрсеткен. Бұл көрсеткіштер әлеуметтік мақсатқа бағытталған немесе қайырымдылық үлесі бар тауарлардың отандық сауда желілерінде кең таралмағанын және тұтынушылардың олармен жеткілікті деңгейде таныс еместігін айғақтайды.

Соңғы сұрақ: «Болашақта мұндай тауарлардың көбірек болғанын қалайсыз ба?» деген сауалға респонденттердің басым бөлігі – 99 адам «иә» деп жауап берсе, 4 респондент «жоқ» деген, ал 7 респондент жауап беруге қиналған. Бұл тұтынушылардың едәуір бөлігі әлеуметтік жауапкершілікке негізделген өнімдер мен бастамалардың кеңеюін қолдайтынын көрсетеді.

Ескерту – сурет автормен құрастырылған.

6-сурет 6 – Қайырымдылыққа бағытталған тауарлардың болашақтағы сұранысы, %

Сауалнама нәтижелері респонденттердің 90 %-ы болашақта әлеуметтік мақсатқа бағытталған мұндай тауарлардың көбірек ұсынылуын қолдайтынын көрсетті. Бұл дерек, егер қайырымдылық қорына қаражат тарту механизмі ретінде осындай акцияларды белгілі бір кәсіпорындармен әріптестік негізінде жүзеге асыру мүмкіндігі қарастырылатын болса, қоғам тарапынан кең қолдау көрсетілетінін айқындайды.

Жалпы алғанда, сауалнама нәтижелері тұрғындардың әлеуметтік кәсіпкерлікке қатысты ақпараттану деңгейі толық қалыптаспағанын көрсеткенімен, әлеуметтік бастамаларды қолдауға деген жоғары бейілділікті анықтады. Тұтынушылардың басым бөлігі әлеуметтік үлесі бар тауарларды таңдауға дайын екендігі және олардың ұсынылуын қолдайтыны байқалады. Бұл деректер әлеуметтік жобалар үшін фандрайзингтік тетіктерді дамытуда елеулі әлеуеттің бар екенін айғақтайды. Әлеуметтік бағытталған өнімдер мен кәсіпорындармен серіктестік негізіндегі фандрайзингтік модельдер қоғам тарапынан кең қолдау табуы мүмкін, бұл өз кезегінде әлеуметтік инновациялар мен қайырымдылық бастамаларын тұрақты дамытуға алғышарт жасайды.

Алынған нәтижелер әлеуметтік кәсіпкерлік бастамаларын қолдауға қоғамда айтарлықтай әлеуеттің бар екенін көрсетеді. Фандрайзингтік тетіктерді дамыту мүмкіндігі, әсіресе әлеуметтік маңызы жоғары бағыттар үшін, тұрақты әлеуметтік жобаларды масштабтаудың тиімді құралы бола алады. Осы тұрғыдан алғанда, әлеуметтік кәсіпкерлік жобаларының тұрақты даму мен ESG-трансформацияланудың инновациялық құралы ретіндегі рөлі барған сайын өзекті болуда.

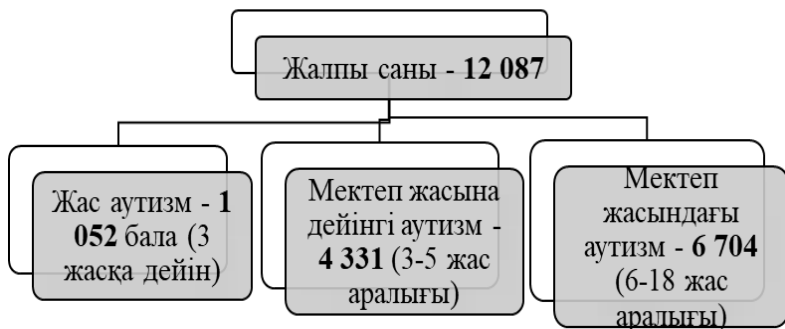
Осы үрдіс аясында ерекше назарды Иппотерапия кәсіпкерлігін дамыту мәселесі аудартады. Иппотерапия – тек медициналық-әлеуметтік қызмет ғана емес, сонымен қатар әлеуметтік әлсіз топтарды қолдауды, инклюзивті ортаны кеңейтуді және қоғам денсаулығын жақсартуды көздейтін әлеуметтік кәсіпкерлік моделі. Мұндай жобалардың дамуы әлеуметтік әсерді, экономикалық тұрақтылықты және ESG қағидаттарына негізделген әлеуметтік құндылықтарды интеграциялау мүмкіндігін ұсынады.

Сондықтан Иппотерапия бағытындағы кәсіпкерлікті зерттеу оның әлеуметтік және экономикалық тиімділігін, сондай-ақ ESG-трансформациялану контекстіндегі орны мен даму әлеуетін бағалау үшін маңызды болып табылады.

Иппотерапияны денсаулық сақтау, әлеуметтік интеграция және кәсіпкерлік шеңберінде зерттеу соңғы жылдары қарқын алып келеді. Халықаралық зерттеулерде иппотерапия арнайы қажеттіліктері бар балалар мен ересектердің қозғалыс координациясын, бұлшықет тонусын,

сенсорлық-интеграциялық дағдыларын және психо-эмоционалдық жай-күйін жақсартуда тиімді әдіс ретінде сипатталады. Клиникалық зерттеулерде аттың үшөлшемді қозғалысы адамның табиғи жүрісіне жақын моторлық импульстар тудыратындықтан, терапиялық әсердің биомеханикалық негізі кеңінен талданады.

Қазақстан Республикасы Денсаулық сақтау министрлігінің Республикалық психикалық денсаулық ғылыми-практикалық орталығының мәліметі бойынша елімізде 12 087 балада (2024 жылдың басына) аутистикалық бұзылыс диагнозы анықталған.

Ескерту – [12] мәліметтер негізінде автормен құрастырылған.

7-сурет – Елдегі аутистикалық бұзылысы бар балалардың 3 түрлі санаты

2025 жылдың 1 қыркүйегіндегі мәлімет бойынша, Қазақстанда «Аутизм спектрі бұзылысы (АСБ)» диагнозы бар шамамен 14,5 мың бала тіркелген. Бұл 2024 жылдың соңындағы деңгеймен салыстырғанда 17,8 %-ға арту көрсетеді [12].

Әлеуметтік ғылымдардағы зерттеулер иппотерапияның тек медициналық қызмет емес, сонымен қатар әлеуметтік кәсіпкерліктің маңызды бағыты ретінде дамып келе жатқанын атап өтеді. Әлемдік тәжірибеде иппотерапия орталықтары коммерциялық емес ұйымдар, әлеуметтік кәсіпорындар және қоғамдық-серіктестік үлгілері арқылы жұмыс істейді. Мұндай үлгілер табыстың бір бөлігін әлеуметтік осал топтарды қолдауға бағыттау, қызметтерге қолжетімділікті арттыру және жергілікті қауымдастықтарды тарту мүмкіндігін береді.

ESG және тұрақты даму әдебиеттері иппотерапия жобаларын «әлеуметтік әсері жоғары кәсіпкерлік» (high-impact social entrepreneurship) санатына жатқызады. Бұл жобалар ESG-дің Social (S) компонентімен тығыз байланысты, себебі олар инклюзивті қоғам құруға, денсаулық пен әл-ауқатты

жақсартуға, әлеуметтік теңсіздікті азайтуға бағытталған. Сонымен қатар, кейбір авторлар иппотерапия орталықтарының экологиялық тұрақтылығын арттыру мүмкіндіктерін (мысалы, ат қораларын экологиялық тиімді басқару, жасыл инфрақұрылым, табиғи ресурстарды ұқыпты пайдалану) атап өтеді, бұл ESG-дің Environmental (E) өлшемімен байланыстырылады.

Фандрайзинг теориясы бойынша да иппотерапия саласы зерттеушілердің назарында. Заманауи еңбектерде мұндай орталықтар қайырымдылық қаражат тартудың тиімді объектілері болып табылатыны, себебі олардың қоғамдық маңызы жоғары және әлеуметтік әсері айқын екені көрсетіледі. Көптеген елдерде корпоративтік әлеуметтік жауапкершілік (CSR) бағдарламалары иппотерапия жобаларын қолдау бағыттарының біріне айналған.

Отандық және өңірлік деңгейдегі зерттеулер Иппотерапияны әлеуметтік қызметтердің жаңа сегменті және инклюзивті қоғам құрудың маңызды құралы ретінде қарастырады. Қазақстанда да бұл салаға қызығушылық артып келе жатқаны туралы ғылыми еңбектерде атап өтіледі, алайда инфрақұрылымның жеткіліксіздігі, мамандар даярлау жүйесінің шектеулілігі және тұрақты қаржыландыру көздерінің тапшылығы негізгі кедергілер ретінде көрсетіледі.

Жалпы алғанда, қазіргі ғылыми әдебиеттер Иппотерапия кәсіпкерлігін әлеуметтік кәсіпкерліктің перспективалы бағыты қарастырады және оның тұрақты даму, ESG-трансформациялану және фандрайзингтік модельдер контекстіндегі маңыздылығын мойындайды.

Қорытынды

Әлеуметтік кәсіпкерлік жобалары әлемде тұрақты даму және ESG-трансформациялау тұрғысынан белсенді қолданылады. Мысалы, АҚШ-тағы Greyston Bakery немесе Ұлыбританиядағы The Big Issue сияқты әлеуметтік кәсіпорындар табыстың бір бөлігін әлеуметтік осал топтарды қолдауға бағыттап, қоғамда әлеуметтік әсерді тұрақты етуге үлес қосады. Бұл үлгілер әлеуметтік миссияны қаржылық тиімділікпен біріктіретін «инклюзивті бизнес-модельдер» ретінде қарастырылады.

Еуропалық тәжірибе көрсеткендей, әлеуметтік кәсіпкерліктің сәтті дамуы үшін бірнеше негізгі компонент маңызды:

- 1 Әлеуметтік әсерді өлшеу және мониторинг – жобаның қоғамға тигізетін нақты әлеуметтік және экологиялық әсерін бағалау;
- 2 ESG интеграциясы – Environmental, Social және Governance қағидаттарын кәсіпорын стратегиясына енгізу;
- 3 Қоғамдық және корпоративтік серіктестік – мемлекеттік органдар, жеке сектор және азаматтық қоғам арасындағы коллаборация;

4 Фандрайзинг және әлеуметтік инвестициялар – әлеуметтік кәсіпорындар үшін тұрақты қаржыландыру көздерін құру, мысалы, краудфандинг, impact investing немесе корпоративтік CSR бағдарламалары арқылы.

Қазақстан контекстінде әлеуметтік кәсіпкерлікті дамытуда келесі жолдар ұсынылады:

- Иппотерапия сияқты әлеуметтік бағытталған жобаларды қолдау: әлеуметтік кәсіпкерлік моделі ретінде Иппотерапия орталықтары қайырымдылық және коммерциялық қызметті біріктіру арқылы тұрақты даму мен ESG-әлеуметтік көрсеткіштерді арттыра алады;

- ESG-стандарттарды енгізу және мониторинг жүйесін құру: әлеуметтік кәсіпкерлік жобалар үшін экологиялық және әлеуметтік көрсеткіштерді бағалау, есеп беру механизмдерін енгізу;

- Қоғамдық серіктестіктерді дамыту: мемлекеттік денсаулық сақтау және білім беру органдарымен, халықаралық ұйымдармен әріптестік орнату;

- Қаржылық қолдау тетіктерін кеңейту: әлеуметтік кәсіпкерлік жобаларды гранттар, әлеуметтік облигациялар, impact investment арқылы қолдау;

- Қоғамдық хабардарлықты арттыру: тұрғындардың әлеуметтік кәсіпкерлікке қызығушылығын және корпоративтік әлеуметтік жауапкершілік жобаларын насихаттау арқылы тұтынушылардың белсенділігін арттыру.

Осылайша, Қазақстан үшін әлеуметтік кәсіпкерлікті дамыту тек экономикалық тиімділікке ғана емес, қоғамның әлеуметтік-инклюзивтілік деңгейін арттыруға, тұрақты даму мақсаттарына жетуге және ESG-трансформациялануды қолдауға мүмкіндік береді. Өлемдік озық көрсеткендей, әлеуметтік миссияны коммерциялық модельмен ұштастыру Қазақстандағы әлеуметтік кәсіпкерліктің тұрақты және инновациялық дамуының негізгі құралы болып табылады.

Әлеуметтік кәсіпкерлік тұрақты дамуға және әлеуметтік мәселелерді шешуге ықпал ететін ESG трансформациясында басты рөл атқарады. Ол тек экономикалық құндылық туғызып қана қоймайды, сонымен қатар оны заманауи бизнестің маңызды элементіне айналдыра отырып, экологиялық және әлеуметтік аспектілерге айтарлықтай үлес қосады.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ДЕРЕКТЕР ТІЗІМІ

1 **Nicholls, A.** Social Innovation: Blurring Boundaries to Reconfigure Markets [Text] // Journal of Social Entrepreneurship. – 2018. – №6 – P.116–121.

2 **Volden, G. H., & Andersen, B.** The hierarchy of public project governance frameworks: An empirical study of principles and practices in Norwegian ministries

and agencies [Text] // International Journal of Managing Projects in Business. – 2018. – № 11(1). – P.174–197. – <https://doi.org/10.1108/IJMPB-04-2017-0040>

3 **Jose Manuel Diaz-Sarachaga, Antonio Ariza-Montes.** The role of social entrepreneurship in the attainment of the sustainable development goals [Text] // Journal of Business Research. – 2022. – Vol. 152. – P. 242–250. [Electronic resource]. – URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0148296322006725>

4 **Huemann, M., & Silvius, G.** Projects to create the future : Managing projects meets sustainable development [Text] // International Journal of Project Management. – 2017. – 35(6). – P.1066–1070. – <https://doi.org/10.1016/j.ijproman.2017.04.014>

5 **Nogales, R., Díaz, M., Marcuello, C.** Social enterprises and their ecosystems in Europe : country report : Spain. European Commission, Directorate-General for Employment, Social Affairs and Inclusion [Text] – Publications Office, 2020. – 130 p. [Electronic resource]. – <https://data.europa.eu/doi/10.2767/730936>.

6 **Мельник, Е. Н.** Критерии и организационно-правовые формы социального предпринимательства [Текст] // Вестник ВГУ. – 2020. – № 1. – С. 64–70.

7 **Беспалый, С. В., Давиденко, Л. М., Бекниязова, Д. С., Кашук, Л. И.** Социальное предпринимательство, способствующее устойчивому развитию: международный опыт [Текст] // Научный журнал «Статистика, учет и аудит». – 2020. – Т. 3. – № 78. – С. 121–126.

8 **Okutayeva, S. T., Askerov, E. Kh., Kunafina, G. T., Tolysbayeva, M. S., Mukhambetova, Z. S.** Social entrepreneurship: kazakh way of establishment and development [Text] // Public Policy and Administration. – 2021. – Vol. 20. – No. 5. – P. 703–714. – <https://doi.org/10.13165/VPA-21-20-5-13>

9 **Хасенова, К. К., Шамишева, Н. К., Мухияева, Д. М.** Мемлекеттік-жекеменшік серіктестік әлеуметтік жобаларды жүзеге асырудың іскерлік альянсы ретінде [Мәтін] // ҚазҰУ хабаршысы. Экономика сериясы. – 2022. – №1 (139). – Б. 27–39.

10 **Қазақстан Республикасының Электрондық үкіметі сайты (egov.kz).** Тұрақты даму мақсаттары. [Электрондық ресурс]. – URL: <https://stat.gov.kz/sustainable-development-goals/goal/>

11 **Trusting in Humanity The Power of People to Lead their own Change.** 2024 Awardees and Impact Report. [Electronic resource]. – URL: https://www3.weforum.org/docs/WEF_Trusting_in_Humanity_The_power_of_people_to_lead_their_own_change_2024.pdf

12 В Казахстане растёт число детей с аутизмом. [Электронный ресурс]. – URL: <https://www.zakon.kz/obshestvo/6388274-v-kazakhstane-rastet-chislo-detey-s-utizmom.html>

REFERENCES

1 **Nicholls, A.** Social Innovation: Blurring Boundaries to Reconfigure Markets [Text] // Journal of Social Entrepreneurship. – 2018. – №6 – P.116–121.

2 **Volden, G. H., & Andersen, B.** The hierarchy of public project governance frameworks: An empirical study of principles and practices in Norwegian ministries and agencies [Text] // International Journal of Managing Projects in Business. – 2018. – № 11(1). – P.174–197. – <https://doi.org/10.1108/IJMPB-04-2017-0040>

3 **Jose Manuel Diaz-Sarachaga, Antonio Ariza-Montes.** The role of social entrepreneurship in the attainment of the sustainable development goals [Text] // Journal of Business Research. – 2022. – Vol. 152. – P. 242–250. [Electronic resource]. – URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0148296322006725>

4 **Huemann, M., & Silvius, G.** Projects to create the future : Managing projects meets sustainable development [Text] // International Journal of Project Management. – 2017. – 35(6). – P.1066–1070. – <https://doi.org/10.1016/j.ijproman.2017.04.014>

5 **Nogales, R., Díaz, M., Marcuello, C.** Social enterprises and their ecosystems in Europe : country report : Spain. European Commission, Directorate-General for Employment, Social Affairs and Inclusion [Text] – Publications Office, 2020. – 130 p. [Electronic resource]. – <https://data.europa.eu/doi/10.2767/730936>.

6 **Melnik, E. N.** Kriterii i organizacionno-pravovye formy sotsialnogo predprinimatelstva [Criteria and organizational and legal forms of social entrepreneurship] [Text]. // Bulletin of VSU. – 2020. – № 1. – P. 64-70.

7 **Bespalyi, S. V., Davidenko, L. M., Bekniazova, D. S., Kaşuk, L. İ.** Sotsialnoe predprinimatelstvo, sposobstvuiuşee ustoichivomu razvitiu: mejdunarodnyi opyt [Social entrepreneurship promoting sustainable development : international experience] [Text]. // Scientific journal «Statistics, Accounting and Auditing». – 2020. – Vol. 3. – № 78. – P.121–126.

8 **Okutayeva, S. T., Askerov, E. Kh., Kunafina, G. T., Tolysbayeva, M. S., Mukhambetova, Z. S.** Social entrepreneurship: kazakh way of establishment and development [Text] // Public Policy and Administration. – 2021. – Vol. 20. – No. 5. – P. 703–714. – <https://doi.org/10.13165/VPA-21-20-5-13>

9 **Khasanova, K. K., Shamisheva, N. K., Muxiyaeva, D. M.** Memlekettik-zhekemenshik seriktestik әлеуметтік жобаларды` zhuzege asy`rudy`n iskerlik al`yansy` retinde [Public-private partnership as a business alliance for the

implementation of social projects] [Text] // Bulletin of the Kazakh National University. Economics series. – 2022. – № 1 (139). – P.27–39.

10 Qazaqstan Respublikasynyñ Elektrondyq ükimeñi saity (egov.kz). Tūraqtı damu maqsattary [Website of the Government of the Republic of Kazakhstan (egov.kz). Sustainable Development Goals]. [Electronic resource]. – URL: <https://stat.gov.kz/sustainable-development-goals/goal/>

11 Trusting in Humanity The Power of People to Lead their own Change. 2024 Awardees and Impact Report. [Electronic resource]. – URL: https://www3.weforum.org/docs/WEF_Trusting_in_Humanity_The_power_of_people_to_lead_their_own_change_2024.pdf

12 V Kazahstane rastet chislo detei s autizmom [The number of children with autism is growing in Kazakhstan]. [Electronic resource]. – URL: <https://www.zakon.kz/obshestvo/6388274-v-kazahstane-rastet-chislo-detey-s-utizmom.html>

04.02.26 ж. баспаға түсті.

19.06.26 ж. түзетулерімен түсті.

15.08.26 ж. басып шығаруға қабылданды.

*К. К. Хасенова

Евразийский национальный университет имени Л. Н. Гумилева,
Республика Казахстан, г. Астана.

Поступило в редакцию 04.02.26.

Поступило с исправлениями 19.06.26.

Принято в печать 15.08.26.

ПРОЕКТЫ СОЦИАЛЬНОГО ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСТВА КАК ИННОВАЦИОННЫЙ ИНСТРУМЕНТ УСТОЙЧИВОГО РАЗВИТИЯ И В ESG-ТРАНСФОРМАЦИИ

В последние годы вопросы устойчивого развития и социальной ответственности стали актуальными для бизнеса и общества в целом. ESG-трансформация является одним из главных инструментов достижения устойчивости.

В данной статье рассматривается роль социального предпринимательства как важного инструмента обеспечения устойчивого развития и ESG-трансформации в Казахстане. Автор анализирует влияние социальных предпринимателей на экономические, социальные, управленческие и экологические аспекты, а также их вклад в достижение целей устойчивого развития. В статье представлены

примеры успешных социальных предпринимательских проектов в Казахстане и предложены рекомендации по дальнейшему развитию данной сферы.

Основной целью исследования является анализ потенциала социального предпринимательства и разработка практических рекомендаций по его развитию в контексте ESG-трансформации Казахстана для повышения качества жизни населения. Практическая значимость результатов исследования заключается в возможности их применения в различных сферах, в частности в бизнесе и инвестициях, государственной политике и регулировании, образовании и общественной сфере, а также в процессе социальных преобразований.

В ходе исследования были использованы общенаучные и эмпирические методы. Проведён анализ теоретических основ социального предпринимательства, а также изучен опыт его развития в зарубежных странах. В рамках эмпирического исследования были проведены опросы представителей общества, социальных предпринимателей, экспертов в сфере социального предпринимательства, а также представителей государственных органов и бизнеса.

Ключевые слова: социальное предпринимательство, устойчивое развитие, социальные инновации, инклюзивный рост, социальные проекты, фандрайзинг.

**K. K. Khassenova*

L. N. Gumilyov Eurasian National University,
Republic of Kazakhstan, Astana.

Received 04.02.26.

Received in revised form 19.06.26.

Accepted for publication 15.08.26.

SOCIAL ENTREPRENEURSHIP PROJECTS AS AN INNOVATIVE TOOL FOR SUSTAINABLE DEVELOPMENT AND ESG-TRANSFORMATION

In recent years, issues of sustainable development and social responsibility have become pressing for businesses and society as a whole. ESG transformation is one of the key tools for achieving sustainability.

This article examines the role of social entrepreneurship as a key tool for ensuring sustainable development and ESG transformation in Kazakhstan. The author analyzes the impact of social entrepreneurs on economic, social,

managerial and environmental aspects and examines their contribution to achieving sustainable development goals. The article provides examples of successful social entrepreneurship projects in Kazakhstan and makes recommendations for the development of this industry.

The main objective of the research discussed in this article is to analyze the unlimited potential of social entrepreneurship and develop recommendations that can be implemented in practice in the context of the development of social entrepreneurship and ESG transformation in Kazakhstan to improve the quality of life. The practical significance of research results is characterized by their potential to influence various areas, including business and investment, public policy and regulation, education and society, and social change. In studying the topic, general scientific and theoretical methods of analysis were used: the theoretical foundations of social entrepreneurship were investigated, as well as the experience of developing social entrepreneurship in other countries; and empirical research methods: surveys of society, social entrepreneurs, experts in the field of social entrepreneurship, representatives of government agencies and businesses were used.

Keywords: social entrepreneurship, sustainable development, social innovation, inclusive growth, social projects, fundraising.

Теруге 07.09.2026 ж. жіберілді. Басуға 30.09.2026 ж. қол қойылды.

Электронды баспа

3,25 Mb RAM

Шартты баспа табағы 30,2

Компьютерде беттеген: З. С. Исакова

Корректоры: А. Р. Омарова, Д. А. Кожас

Тапсырыс № 4598

Сдано в набор 07.09.2026 г. Подписано в печать 30.09.2026 г.

Электронное издание

3,25 Mb RAM

Усл.п.л. 30,2

Компьютерная верстка: З. С. Исакова

Корректорлар: А. Р. Омарова, Д. А. Кожас

Заказ № 4598

«Toraighyrov University» баспасынан басылып шығарылған

Торайғыров университеті

140008, Павлодар қ., Ломов к., 64, 137 каб.

«Toraighyrov University» баспасы

Торайғыров университеті

140008, Павлодар қ., Ломов к., 64, 137 каб.

8 (7182) 67-36-69

e-mail: kereku@tou.edu.kz

www.vestnik.tou.edu.kz

www.vestnik-economic.tou.edu.kz